

olayları dolayısıyla Ahmet Davudoğlu, Osman Kesioğlu, Hâfız Nazif Konuk, İsmail Ezherli, Osman Kılıç, Halil Ali Osman Aydoğdu'nun da içlerinde yer aldığı hocaların önemli bir kısmı Türkiye'ye göç ederek çeşitli kurumlarda hizmet etti (Ertürk – Eminoğlu, s. 47).

Medresetü'n-nüvvâb 1950 yılından itibaren fiilen kapalı olmasına rağmen orada hocalık yapanlar veya mezun olanların hizmetleri gerek Türkiye'de gerekse Bulgaristan'da 1990'lı yıllara kadar devam etmiştir. Bu dönemde biri Şumnu'daki Medresetü'n-nüvvâb'ın binasında olmak üzere açılan üç imam hatip lisesi ve Sofya'da kurulan Yüksek İslâm Enstitüsü, Medresetü'n-nüvvâb'ın tâlî ve âlî kısımları gibi Bulgaristan müslümanlarının din görevlisi ve din âlimi ihtiyacını karşılamak üzere faaliyet göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kıvâmüddin [Burslan], *Ta'dil*, Şumnu 1339/1923, s. 2-6; *Bulgaristan Müslümanları Müessesât-ı Diniyye İdare ve Teşkilâtı Nizamnâme-si*, Sofya 1924, s. 3; Osman Kesioğlu, *Bulgaristan'da Türkler*, Ankara 1985, s. 83-95; Bilal N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri: 1878-1985*, Ankara 1986, s. 63-65; Osman Kılıç, *Kader Kurbanı*, Ankara 1989, s. 80-81, 89-90; Haşim Ertürk – Rasim Eminoğlu, *Bulgaristan'da Türk-İslâm Eğitim ve Kültür Müesseseleri ve Medresetü'n-Nüvvâb*, İstanbul 1993, s. 32, 42-44, 47-48; Vedat S. Ahmed, *Medresetü'n-Nüvvâb ve Eğitim Sistemi* (lisans tezi, 2000), Bulgaristan Başmüftülüğü Sofya Yüksek İslâm Enstitüsü, s. 21-24, 32-44, 46-63; İbrahim Hatiboğlu, "XX. Yüzyılın İlk Yarısında Bulgaristan Müslümanları Arasında İstikrar Arayışları: XX. Yüzyılın İlk Yarısına Eleştirel Bir Bakış", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, IV/14, İstanbul 2002, s. 71; *Medeniyet*, sy. 1-375, Filibe 1933 – Sofya 1943, tür.yer., Ahmed Hikmet, "Açık Söz", a.e., sy. 14, Sofya 1934, s. 3; a.mlf., "Bulgaristan Müslümanlarının Vaziyeti", a.e., sy. 59 (1935), s. 3; Sadi Bayram – Hayreddin Ersal, "Bulgaristan'da Müftü Yardımcısı Yetiştiren Bir Vakıf Kuruşu: Nüvvap", *VD*, XX (1988), s. 415-419.

İBRAHİM HATİBOĞLU

MEDYEN (مدین)

Hız. Şuayb'ın peygamber olarak gönderildiği kavmin ve bu kavmin yaşadığı yerin adı.

Medyen kelimesinin menşei hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir. Hız. Şuayb'ın ve gönderildiği kavmin Arap, dolayısıyla bu kavmin adı olan Medyen'in "ikamet etmek" anlamındaki müddün veya

"hükmetmek" mânasındaki dîn kökünden türemiş Arapça bir kelime olduğu ileri sürüldüğü gibi Arapça olmadığı da ifade edilmektedir (*Lisânü'l-ʿArab*, "mdn" md.; Mevhub b. Ahmed el-Cevâlîki, s. 326; Jeffery, s. 260; M. Beyyûmî Mehran, s. 193).

Kitâb-ı Mukaddes'e göre Medyen (İbrâ-nice'de Midyan / Midian, Tevrat'ın Yunanca tercümesinde Madian / Madiam) öncelikle bir şahıs adı olup Hız. İbrâhim'in üçüncü eşi Keturah'tan olan dördüncü oğlunun (Tekvîn, 25/2; I. Târihler, 1/32), aynı zamanda bu kişinin soyundan gelen ve Midyânîler (Midyanim, Madianites) denilen halkın ve onların yaşadığı bölgenin adıdır. Tevrat'ta, Hız. İbrâhim ve Keturah'ın üçüncü çocuklarının adı olan Medân'ın Medyen'in farklı yazılmış şekli olup ikisinin aynı kişi olduğu da ileri sürülmüştür (DB, IV/1, s. 531; IDB, III, 318); Medân aynı zamanda Arapça'da bir put adıdır (*Lisânü'l-ʿArab*, "mdn" md.; Cevâd Ali, VI, 282). Diğer taraftan kelimenin Mısır'daki bir yer veya kabilenin adından türediği de söylenmektedir (Reşîd Sâlim en-Nâdûrî, II, 71).

Kur'an'da Hız. Şuayb ve Mûsâ kıssaları dolayısıyla on yerde geçen Medyen kelimesi, Şuayb'ın peygamber olarak gönderildiği (el-A'râf 7/85; Hûd 11/84; el-Ankebût 29/36) ve Hız. Mûsâ'nın Mısır'dan çıktıktan sonra evlenip yıllarca aralarında kaldığı kavmin yaşadığı (Tâhâ 20/40; el-Kasas 28/22-28) bölgeyi ifade etmekte, bu kavimden de Ashâb-ı Medyen (et-Tevbe 9/70; el-Hac 22/44) ve Ashâb-ı l-Eyke (el-Hicr 15/78; eş-Şuarâ 26/176; Sâd 38/13; Kâf 50/14) diye bahsedilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de verilen bilgiye göre Medyen halkına mensup olan ve bu halka peygamber olarak gönderilen Hız. Şuayb kavmini çok tanrıçılıktan uzaklaştırıp Allah'a tapmaya çağırmış; ölçü ve tartıda, alışverişte haksızlık yapmak, ülkede bozgunculuk çıkarmak, tehditlerini Allah'ın yolundan alıkoymak gibi tutum ve davranışlara son vermelerini istemiştir (el-A'râf 7/85-86; Hûd 11/84-87). Ancak kavminin önde gelenleri Şuayb'ı yalancılıkla itham etmiş, isteklerine karşı çıkmış, ona inananları tehdit etmiş, kendisini ve ümmetini ülkeden sürme tehdidinde bulunmuştur. Bunun üzerine Şuayb onlara ilâhî azabın geleceğini bildirmiş, nitekim şiddetli deprem ve korkunç bir gürültü onları helâk etmiştir (el-A'râf 7/85-92; Hûd 11/84-95).

Yine Kur'an'da Hız. Şuayb'ın peygamber olarak gönderildiği kavimden Eyke halkı diye de söz edilmektedir (eş-Şuarâ 26/176-189). Eyke kelimesinin "sedir ağacı,

sık ve bol ağaçlıklı yer" anlamına geldiği, kelimenin Leyke şeklinde de okunduğu, bu takdirde şehrin adı olduğu (*Lisânü'l-ʿArab*, "eyk" md.), Medyen halkına çok ağaçlı bir bölgede yaşadıkları için bu adın verildiği de ifade edilmektedir (Âlûsî, XIV, 75; Ahmed Cemâl el-Ömerî, s. 259). Bölgede araştırmalar yapan Alois Musil, Vâdilebyaz'ın alt tarafının çalılıklarla kaplı olduğunu söylemektedir (*E²* [Fr.], V, 1146). Diğer taraftan Ashâb-ı Medyen (Ehl-i Medyen) ve Ashâb-ı l-Eyke'nin Kur'an'da anlatılan vasıfları birbirine uymaktadır; Hız. Şuayb'ın bu kavme tebliği de Medyen halkına olan tebliğinin aynıdır (eş-Şuarâ 26/177-183). Ancak bazı müfessirler, Kur'an'da Şuayb'dan Medyenliler'in kardeşi diye söz edilirken Eykeliler hakkında böyle bir nitelemenin bulunmadığını dikkate alarak bunların iki ayrı kavim olduğunu ileri sürmüşlerdir (İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-âzîm*, III, 346).

Kur'an-ı Kerim'de Medyen halkının deprem, sarsıntı veya gürültü ile, Eyke halkının ise "gölge günü"nü azabı ile (gündüzü karartan korkunç kasırga) cezalandırıldığı belirtilmektedir (el-A'râf 7/91; Hûd 11/94; eş-Şuarâ 26/189; el-Ankebût 29/37). Eyke halkı Şuayb'dan öğe doğru söylüyorsa gökten üzerlerine azap indirmesini istemiş, bunun üzerine gölge gününün azabı gelmiştir (eş-Şuarâ 26/187-189). Ashâb-ı Medyen ile Ashâb-ı l-Eyke'yi aynı kavim sayanlar, bulutların ateş ve azap getirmesiyle şiddetli bir gürültü ve yer sarsıntısının peşpeşe geldiğini belirtmektedir (Ahmed Cemal el-Ömerî, s. 272). Medyen halkı da aynı volkanik bölgede daha önce yaşayan Semûd ve Lût kavimleri gibi volkanik bir patlamanın getirdiği gürültü ve sarsıntı ile helâk edilmiş olmalıdır.

Eski Ahid'e göre Medyen, Mısır ve Ken'an ile ticaret yollarını elinde tutan yerleşik ve göçebe kabilelerin hâkimiyetindey-

di (Sayılar, 31/10). Bu kabileler başta ticaret olmak üzere hayvancılık ve madencilik alanlarında faaliyet gösteriyorlardı. Midyâniler güneyden kuzeye giden ticaret yoluna da âşına idiler. Medyen halkının ticaretle meşguliyeti Hz. Şuayb'ın onlara verdiği Kur'an'daki öğütlerden de anlaşılmaktadır.

Eski Ahid, Midyâniler'den ilk defa Hz. Yûsuf dolayısıyla bahsetmektedir. Tüccar olan ve Mısır'a mal satan Midyâniler kuyuya atılan Yûsuf'u oradan çıkarıp bir rivayete göre 20 gümüş karşılığında İsmâîlîler'e vermiş (Tekvîn, 37/28), diğer bir rivayete göre ise bizzat kendileri Mısır'a götürüp Potifar'a satmışlardır (Tekvîn, 37/36). Öte yandan Hz. Mûsâ Mısır'dan kaçınca Medyen'e gitmiş, Tevrat'ın Midyân kâhini diye takdim ettiği Yetro'nun (Şuayb) yanında kalmış ve onun kızıyla evlenmiştir (Çıkış, 2/15-21; 3/21). Daha sonra Medyenliler İsrâîl'e düşmanlık etmişler, İsrâîloğulları da krallarını ve bütün erkeklerini, erkek çocuklarını, evli kadınları öldürerek onlardan öğ almışlardır (Sayılar, 22/7; 31/1-20).

Hâkimler döneminde Midyâniler, Amâlika (Amâlekiler) ve Şarkoğulları Ken'ân diyarını işgal etmişler, yedi yıl sonra İsrâîloğulları tekrar özgürlüklerine kavuşmuşlardır (Hâkimler, 6-8; 9/17). Bu olayın ardından Kitâb-ı Mukaddes'te Midyâniler'den bahsedilmemektedir. Bu durumu onların çok erken dönemlerden itibaren İsmâîloğulları'na karıştıkları ve Araplar içinde eridikleri şeklinde izah edenler varsa da (NDB, s. 458) araştırmacıların çoğu Midyâniler'i bir Arap kabilesi olarak kabul etmektedir (DB, IV/1, s. 535; DİA, II, 557).

Midyâniler'in yaşadığı bölgeye Midyân diyarı denilmektedir (Çıkış, 2/15; Habakkuk, 3/7). Araştırmacılar, Kuzey Arabistan-Suriye çölünde yaşayan Doğu kavimleriyle birlikte zikredilen Midyâniler'in (Hâkimler, 6/3, 33; 7/12) bulunduğu Midyân diyarını Akabe körfezinin doğu sahiliyle Arap yarımadasının kuzeybatısındaki bölge olarak kabul etmektedir. Eski Ahid'e göre göçebe olan Midyâniler Akabe'den batıda Sînâ'ya (Sayılar, 10/29), kuzeyde Moab'a (Tekvîn, 36/35), Moab ve Ammon'un doğusundaki Suriye çölünün uzantılarına (Hâkimler, 7/25), Ürdün vadisinin doğusuna (Sayılar, 25/6-7) kadar yayılmıştır.

Eski Ahid'de Medyen adında bir şehirden söz edilmemektedir. Ptoleme ise aynı bölgede sahilde Modiana adlı bir şehirle körfezden 26 mil uzaklıkta iç kesimde

Madiana isminde bir başka şehirden bahsetmekte olup burası Josephus'un Madian, Eusebius'un Madiam ve müslüman yazarların Medyen dedikleri yere tekabül etmektedir (IDB, III, 375; Eİ² [Fr.], V, 1145).

Grek, Roma ve İslâm kaynaklarında Medyen Arabistan'da ve Kızıldeniz kenarında gösterilir, Josephus'a göre Kitâb-ı Mukaddes'teki Midyân burasıdır. İslâm kaynaklarında Medyen bölgesinin sınırları Hicaz'la Suriye arasında kuzeyde Lût gölü, güneyde Vâdilkurâ, doğuda Nüfûd çölü, batıda Akabe körfezi olarak verilmektedir. Medyen şehri, Suriye'yi Yemen'e ve Mısır'ı İran körfezine bağlayan iki işlek ticaret yolunun kavşak noktasında bulunuyordu. Bunların birincisi aynı zamanda kuzey-güney yönündeki ana hac yolu idi ve Medyen, Eyle'den Medine'ye gelen hac güzergâhındaki ikinci konak yeridir. Kur'an-ı Kerim Medyen'in işlek bir yol üzerinde olduğunu bildirmektedir (el-Hicr 15/79). Medyen, Arap yarımadasının güneyinden ve özellikle Yemen'den gelip kuzeye, Filistin ve Suriye'ye giden ticaret kervanlarının, ayrıca Ken'ânîliler'in, Amoriler'in ve Kuzey Arapları'nın Filistin ve Sînâ yarımadasına ve Aşağı Nil vadisine göç yolu üstündeydi. Öte yandan burası Kızıldeniz'deki deniz yolu güzergâhında önemli bir merkez durumundaydı.

Tarihî Medyen şehrinin Akabe körfezinin doğu kıyısı üzerinde önemli yerleşim merkezlerinden olan Maknâ'nın 25 km. kadar kuzeydoğusundaki Vâdilebyaz'ın güney kısmında ve Tebük hizasında olup Tebük'e sekiz günlük mesafede, sahile yakın bir mevkide yer aldığı, vadinin batı yakasında Akabe körfezi sahilinde Megâir-i Şuayb denilen harabelerin bulunduğu ifade edilmektedir (Mustafavî, XI, 55; Yâkût, V, 77; EJD., XI, 1506; Eİ² [Fr.], V, 1146).

Asr-ı saâdet'te Medyen şehri, Hz. Peygamber oraya Zeyd b. Hârise kumandasında bir kuvvet göndermesi ve şair Küseyir'in oradaki keşişlerden bahsetmesi, ayrıca Muhammed b. Hanefiyye'nin Eyle'ye gidişini nakledişi münasebetiyle zikredilmektedir. Zamanla şehir gerilemiştir. XII. yüzyılda İdrîsî buranın gelir kaynakları sınırlı, önemsiz bir ticaret merkezi olduğunu, Makrîzî de ticaretin zayıflaması sebebiyle Medyenliler'in mütevezi şartlara sahip bulunduğunu belirtir. Medyen bölgesinde araştırmalar XX. yüzyılda Musil ve Philby tarafından başlatılmış, P. J. Parr başkanlığındaki bir grup tarafından arkeolojik çalışmalar yapılmış ve Nabatî-

ler'e ait olduğu tahmin edilen çok sayıda mezar bulunmuştur.

Alfred Felix Landon Beeston, Ashâbü'l-Eyke'nin Nabatî ilâhı Zü's-Şara'ya tapanlar olabileceğini, onların Medyen'le sıkı alâkalarının bulunduğunu söylemektedir. Ashâbü'l-Eyke adlandırmasının Mekki sûrelerde yer aldığı, Hz. Peygamber'in Mekki sûrelerdeki bu tebliğinin ticarî ilişkileri sebebiyle Arabistan'ın kuzeybatısındaki Zü's-Şara kültürüne âşına insanlara, Medenî sûrelerde ise Medyen hakkında bilgisi olanlara yönelik olduğu da ifade edilmektedir (Eİ² [Fr.], V, 1146). Ancak Ashâbü'l-Eyke adlandırması sadece Mekki sûrelerde bulunmakla beraber Medyen ve Ashâb-ı Medyen kelimeleri sekiz defa Mekki, iki defa da Medenî sûrelerde geçmekte, dolayısıyla Mekki sûrelerde hem Ashâbü'l-Eyke hem de Medyen ifadeleri yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "mdn", "eyk" md.leri; Mustafavî, *et-Tahkik*, I, 179-181; XI, 54-55; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 311, 325-329, 397; a.mlf., *Câmi'u'l-beyân*, Beyrut, ts., V, 543-545; VI, 414; VII, 97-107, 530, 531; IX, 471-474; X, 51-65, 139, 140, 556, 557; XI, 412; Sa'lebi, *'Arâ'i-sü'l-mecâlis*, s. 132-133; Mevhub b. Ahmed el-Cevâlikî, *el-Mu'arreb* (nşr. Ahmed Muhammed Şakir), Tahran 1966, s. 326; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Beyrut 1986, X, 307-314; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 33; II, 14; III, 350; V, 77-78; Kurtubî, *el-Câmi'*, Beyrut 1952, VII, 247, 248-251; IX, 89, 91, 92; XIII, 134-135, 137; İbn Kesir, *Kıssaşü'l-enbiyâ*, I, 288-302; a.mlf., *Tefsîr-ü'l-Kur'ânî'l-'azîm*, Beyrut 1969, II, 231, 232, 556; III, 346; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, VIII, 175-179; IX, 6-8; XII, 114-119; XIV, 75; XIX, 117; XX, 59-62, 70, 157; XXIII, 171; XXVI, 177; J. Bonaccorsi, "Madian, Madianites", *DB*, IV/1, s. 532-536; A. Musil, *The Northern Hegaz*, New York 1926, I, 109-120, 278-296; J. Horowitz, *Koransische Untersuchungen*, Berlin-Leipzig 1926, s. 93-94; A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*, Baroda 1938, s. 260; NDB, s. 458; S. Cohen, "Medan", *IDB*, III, 318; G. M. Landes, "Midian", a.e., III, 375-376; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VI, 282; Abdullah al-Wohaibi, *The Northern Hijaz in the Writings of the Arab Geographers: 800-1150*, Beirut 1973, s. 140-145; M. Beyyûmî Mehrân, *Dirâsât fi't-târîhi'l-'Arabi'l-kadîm*, Riyad 1400/1980, s. 192-194; Reşid Sâlim en-Nâdûrî, "Havle arzı Medyen min hayşu't tahdîdi mevki'hâ ve devriha't-târîhi'l-mübekkir", *el-Cezîretü'l-'Arabiyye kabîle'l-İslâm*, Riyad 1984, II, 71-75; G. E. Mendenhall, "Qurayya and the Midianites", a.e., II, 137-144; Ahmed Cemâl el-Ömerî, *Dirâsât fi't-tefsîri'l-mevzû'î*, Kahire 1986, s. 259-279; Cemâl Abdülhâdî M. Mes'ûd - Vefâ M. Rif'at Cum'a, *Cezîretü'l-'Arab*, Mansûre 1990, I, 45-51; Abdullah Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, Ankara 1992, s. 11, 12, 118-122; M. Sait Şimşek, *Kur'an Kısaslarına Giriş*, İstanbul 1993, s. 87, 88, 112; Abdülvehhâb en-Neccâr, *Kaşaşü'l-enbiyâ*, Kahire, ts., s. 145-149; C. E. Bosworth, "Madyan Shu'ayb in Pre-Islamic and Early Islamic Lore

and History", *JSS*, XXIX (1984), s. 53-64; Sh. Abramsky, "Midian, Midianites", *EJd.*, XI, 1505-1507; Fr. Buhl, "Medyen Şuayb", *IA*, VII, 473-474; a.mlf. - [C. E. Bosworth], "Madyan Shu'ayb", *El²* (Fr.), V, 1145-1146; Sargon Erdem, "Amâlika", *DİA*, II, 557.

ÖMER FARUK HARMAN

MEDYENİYYE

(المدينية)

Ebû Medyen Şuayb b. Hüseyin'e
(ö. 594/1198)
nisbet edilen bir tarikat.

Şuaybiyye olarak da anılan Medyeniyye, Kuzey Afrika'da ortaya çıkan ilk tarikat olup başta Şâzeliyye olmak üzere bu coğrafyada görülen diğer tarikatlar üzerinde etkili olmuştur. Ebû Medyen'in hacca gittiği bir yıl Arafat'ta Abdülkâdir-i Geylânî ile görüşüp ondan hırka giymiş olması dolayısıyla (Şattanûfî, s. 106-107) Medyeniyye'yi Kâdiriyye'nin bir kolu sayanlar varsa da bu doğru değildir.

Ebû Medyen'in tarikat silsilesi Ebû Saîd el-Endelüsî, Ebû Ya'zâ el-Mağribî, Ebû'l-Fazl Muhammed el-Bağdâdî, Ahmed el-Gazzâlî, Ebû Bekir en-Nessâc, Ebû'l-Kâsım el-Gürgânî, Ebû Osman el-Mağribî, Ebû Ali er-Rûzbârî, Cüneyd-i Bağdâdî, Serî es-Sakatî, Ma'rûf-i Kerhî, Dâvûd et-Tâî, Habîb el-Acemî, Hasan-ı Basrî yoluyla Hz. Ali'ye ulaşır. Rinn bu silsileden başka üç farklı silsile daha zikreder (*Marabout et Khouan*, s. 217).

Ebû Medyen'in halifeleri Abdürrâzık el-Cezûlî, Abdürrahîm el-Kınâî, Abdüsselâm b. Meşîş el-Hasenî ve Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Abdürrahîm el-Uksurî vasıtasıyla Kuzey Afrika'ya yayılan Medyeniyye'nin esasları ve tarihî gelişimi konusunda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak Ebû Medyen'in tasavvuf anlayışı hakkında kendisinden feyiz alan Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin eserleri ve özellikle *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* bu konuda ilk ve en önemli kaynaktır. *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'de kendisinden en çok söz edilen şeyh Ebû Medyen'dir. İbnü'l-Arabî, "Günahkârlar nasıl hiç çekinmeden açıkça günah işliyorlarsa siz de öylece açıkça ibadet ediniz. Allah'ın size ihsan ettiği her türlü nimeti üzerinizde açıkça gösteriniz" diyen (Münâvî, I, 667) Ebû Medyen'i "ricâl-i zâhir"den sayar. Cehrî zikrin esas olduğu Medyeniyye'de yemekten sonra iki rek'at nâfile namaz kılmak tarikatın âdâbındandır. Halvette, "Lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr" cümlesi

vird olarak okunur (Muhammed es-Senûsî, s. 61).

Medyeniyye tarikatı Abbâsiyye (kurucusu Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Endelüsî, ö. 633/1236), Amûdiyye (kurucusu Ebû İsa Saîd b. İsa el-Amûdî), Ayderûsiyye (kurucusu Ebû Bekir b. Abdullah el-Ayderûs, ö. 914/1508), Dücâniyye (kurucusu Ahmed ed-Dücânî, ö. 951/1544), Haccâciyye (kurucusu Ebû'l-Haccâc Yûsuf el-Uksurî, ö. 642/1244), Mehdâviyye (kurucusu Abdülazîz b. Ebû Bekir el-Mehdâvî, ö. 621/1224), Meşîşîyye (kurucusu Abdüsselâm b. Meşîş el-Hasenî, ö. 625/1228), Meymûniyye (Havâtiriyye, kurucusu Ali b. Meymûn, ö. 917/1511), Sebtîyye (kurucusu Ahmed b. Ca'fer es-Sebtî, ö. 601/1205), Tâziyye (kurucusu Ebû Sâlim İbrâhîm et-Tâzî) adlı kollara ayrılmıştır. Bunların dışında Şâzeliyye, Ekberîyye, Cebertiyye, Yâfiyye ve Senûsiyye gibi tarikatlar da Medyeniyye'nin kolları arasında zikredilmektedir. Bursalı Mehmed Tâhir, Şeyh Bedreddin Simâvî'nin Medyeniyye'den icâzetli olduğunu söyler (*Osmanlı Mûellifleri*, I, 39).

Kuzey Afrika'dan sonra İç ve Orta Afrika ile Ortadoğu'ya kadar yayılan Medyeniyye, zamanla başta Şâzeliyye ve Senûsiyye olmak üzere diğer tarikatlar içerisinde erimiş ve XIX. yüzyıla gelindiğinde mensupları yok denecek kadar azalmıştır (Trimingham, s. 47, 89-90). Hüseyin Vassâf bunun sebebini, başka tarikatlardan da icâzetli olmaları dolayısıyla şeyhlerin Medyeniyye yerine diğer tarikatların adlarıyla anılmasına bağlar (*Sefîne*, I, 233). Medyeniyye tarihe karışmış olmakla birlikte pîrin etkisi hâlâ devam etmektedir. Pîr bugün dahi Tilimsân ve çevresinin mânevî sahibi ve koruyucusu olarak kabul edilmekte, bütün Kuzey Afrika'da büyük saygı görmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şattanûfî, *Behcetü'l-esrâr*, Kahire 1304, s. 106-107; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-dürriyye*, Kahire, ts. (el-Mektebetü'l-Ezheriyye), I, 665-670; Bandırmalızâde, *Mir'âtü't-turuk*, İstanbul 1306, s. 10-11; Zebîdî, *İk'd*, s. 100-101; Muhammed es-Senûsî, *Selsebilü'l-mu'în*, Kahire 1353, s. 61-63; Harîrîzâde, *Tibyân*, II, vr. 209; III, vr. 118^a-121^a; A. Le Chatelier, *Les confréries musulmanes du Hedjaz*, Paris 1887, s. 77-78; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, I, 231-233; L. Rinn, *Marabout et Khouan*, Alger 1884, s. 31, 217, 529-532; *Osmanlı Mûellifleri*, I, 39; J. S. Trimingham, *The Sufi Orders*, Oxford 1971, s. 46-47, 88-90, 278-279; Âmir en-Neccâr, *et-Turuk-ş-şûfiyye fi Mısr*, Kahire, ts., s. 82-85, 172-173; Dilaver Gürer, *Abdülkâdir Geylânî: Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İstanbul 1999, s. 349-350; Tahsin Yazıcı, "Ebû Medyen", *DİA*, X, 186-187.

DİLAVER GÜRER

MEDYUM

Ölmüş kimselerin ruhlarından mesajlar aldığı veya yaşayanlarla ölülerin ruhları arasında haberleşme sağladığı söylenen kişi
(bk. RUH ÇAĞIRMA).

MEFÂSİD

(bk. MEFSedet).

MEFÂTİHU'L-GAYB

(مفاتيح الغيب)

Fahreddin er-Râzî'nin
(ö. 606/1210)

Kur'an-ı Kerim tefsiri.

Bazı sûrelerin sonunda yer alan tarihlere ve en son Feth sûresinde zikredilen 603 (1206-07) yılından anlaşılacağı üzere müellifin hayatının son yıllarında kaleme alınan eser ilim çevrelerinde daha çok *et-Tefsîrû'l-kebîr* ve *Tefsîrû'r-Râzî* adlarıyla şöhret yapmıştır. Fahreddin er-Râzî'nin *Mefâtihu'l-gayb*'i tamamlamadığını, eksik kalan bölümünün talebeleri tarafından yazıldığını ileri sürenler olmuştusa da Râzî üzerine çalışma yapan İbn Âşûr, Muhsin Abdülhamîd, Muhammed Sâlih ez-Zerkân gibi âlimler eserin tamamının Râzî'ye ait olduğu görüşündedir (Muhsin Abdülhamîd, s. 54).

Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*'i yazmaktaki maksadının akıl prensipleri ve istidlâl yolları ışığında Kur'an'a yöneltilen hücumları önlemek, İslâm inancıyla ilgili istidlâlleri güçlendirmek ve bu konuda ileri sürülen karşı fikirleri reddetmek olduğunu belirtmektedir (*Mefâtihu'l-gayb*, XIII, 46-56). Müellif eserinde rivayet ve dirâyet metotlarını birlikte kullanmış, çok miktarda akfî istidlâlde bulunarak naklî bilgileri akfî delillerle desteklemeye çalışmış, bunları yer yer felsefî tartışmalara dayandırarak incelemiştir.

Mushaf tertibinin esas alındığı eserde Fâtiha sûresi müstakil bir cilt olacak şekilde ele alınmış, müfessir metodunu bu ciltte ortaya koymuştur. Eserde her sûrenin tefsiri başlı başına bir kitap niteliğinde olup kitaplar bablara, bablar meselelere bölünmüştür. Meseleler de yer yer mukaddime, hüccet, latife, hüküm ve vecih şeklinde alt başlıklara ayrılarak işlenmiştir. Fahreddin er-Râzî âyetlerin tefsirine bazan sebeb-i nüzûlle, bazan filolojik açıklamalarla, bazan farklı kıraatleri